

Framtiden i våre hender
Juni – 2025

Kleskjedenes verstingland 2025

av Liv Thoring og Carin Leffler

Framtiden i
våre hender

Forfattere

Liv Thoring
Seniorrådgiver/utreder,
Framtiden i våre hender

Carin Leffler
Fagrådgiver,
Framtiden i våre hender

Tittel: Kleskjedenes verstingland 2025

Utgivelse: Juni 2025

Utgiver: Framtiden i våre hender

Ansvarlig redaktør: Embla Husby Jørgensen

Kvalitetssikrere: Carin Leffler og Embla Husby
Jørgensen

Foto: Adobestock (Forsiden) og ILO CC BY-NC-
ND 3.0 IGO (Side 2)

Det oppfordres til å sitere og bruke opplysninger fra denne rapporten. Framtiden i våre hender oppgis som kilde.

Innhold

Innhold	1
1 – Forord	2
1 – Sammendrag	3
2 – Norges import av klær.....	5
De ti asiatiske landene Norge importerer mest klær fra	5
Utviklingen i klesimporten de siste 20 årene	6
3 – Faglige rettigheter i produksjonslandene	10
ITUC presenterer følgende globale trekk i årets rapport	10
ITUC Global Index 2025 viser systematiske brudd på arbeidernes rettigheter i produksjonslandene	11
4 – Den norske åpenhetsloven forplikter	17
5 – Anbefalinger.....	20
6 – Referanseliste	21

1 – Forord

Ved innføringen av [åpenhetsloven](#) i 2022, ble norske bedrifter pålagt å fremme grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i sine leverandørkjeder. Når det gjelder de ti landene i Asia med størst eksport av klær til Norge, er det en lang vei å gå før arbeidernes rettigheter blir innfridd.

Den internasjonale føderasjonen, International Trade Union Confederation (ITUC) gir hvert år ut sin rapport «Global Rights Index». Rapporten er en global kartlegging som vurderer hvor i verden det er vanskeligst, og noen ganger farligst, å være arbeider. Rapporten for 2025 er et kraftfullt varsku om at forholdene i flere land er forverret de senere årene. Den synliggjør blant annet at kleskjeder og andre typer selskaper med produksjon i Asia bør bidra i langt større grad til å sikre arbeidere retten til å organisere seg og drive kollektive forhandlinger, noe som igjen kan gi bedre arbeidsvilkår slik som en lønn å leve av, faste kontrakter, regulert arbeidstid, overtidskompensasjon og betalt barselpermisjon.

Framtiden i våre hender har sett nærmere på både den totale importen av klær til Norge, hvilke 10 land i Asia som produserer mest klær til det norske markedet og hvordan disse rangeres av ITUC¹ på en skala fra 1 (best) til 5+ (verst) med hensyn til hvorvidt faglige rettigheter respekteres. Vi har også kartlagt hvilke kleskjeder som dominerer markedet, og i hvilke av de 10 produksjonslandene de får produsert en del av sine varer.

Når vi kjøper billige klær og andre forbruksvarer har disse en pris som betales av arbeidere i form av lave lønninger, lange dager, ofte seks eller syv dagers arbeidsuker samt i mange tilfeller kritikkverdige eller ulovlige arbeidsforhold. Vareproduksjon i asiatiske lavkostland har blitt en outsourcing av ansvaret for arbeidernes lønnsforhold, muligheter til å organisere seg og retten til et trygt og sikkert arbeidsmiljø.

Klesmerkene har blitt konfrontert med kritikken, og svart med å innføre kontroller på fabrikkene. Men slike kontroller utføres av innleide revisjonsselskaper eller av selskapene selv. I mange tilfeller viser selskapene også til direkte eller indirekte kontroller gjennomført av produksjonslandets myndigheter. I hovedsak går kritikken ut på at kontrollene sjelden gir et sannferdig bilde av reelle arbeidsforhold og lønnsnivå,² men tvert imot tåkelegger problemene. Kleskjeder som omfattes av åpenhetsloven er pålagt å bidra til å at menneskerettigheter blir ivaretatt hos sine leverandører og uavhengige fagforeninger på fabrikk- og nasjonalt nivå vil være viktige samarbeidspartnere på kort og lang sikt.

Etter at åpenhetsloven³ ble innført i 2022 må norske virksomheter bidra til å sikre arbeidstakere i sine leverandørkjeder grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Observasjon av arbeidsforhold på fabrikker i Asia og andre regioner over tid, viser at merkevareselskaper med produksjon i lavkostland må strekke seg mye lenger i å sikre grunnleggende menneskerettigheter i sine leverandørkjeder enn de så langt har gjort.

Med vennlig hilsen
Ingrid Næss-Holm
Konstituert leder i Framtiden i våre hender

¹ International Trade Union Confederation. Global Rights Index 2025 <https://www.ituc-csi.org/global-rights-index>

² Se for eksempel rapporten "Fig leaf for fashion: How social auditing protects brands and fail workers". Clean Clothes Campaign, april 2025 <https://cleanclothes.org/file-repository/figleaf-for-fashion.pdf/view>

³ Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven) - Lovdata <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99>

1 – Sammendrag

Kleskjeder på det norske markedet kjøper i hovedsak sine varer fra lavkostland i Asia. De har alle en lang vei å gå, før de kan sies å sikre arbeiderne grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i tråd med åpenhetsloven og internasjonalt anerkjente standarder.

Kleskjedene eier ikke selv produksjonsstedene, men har i flere tiår outsourcet produksjonen av klær og tilbehør til lavkostland – primært i Asia. Vi retter i denne rapporten søkelyset mot følgende kleskjeder: Varner, Bestseller, H&M, Kappahl, Lindex, Voice og Gina Tricot,⁴ og sett på hvorvidt de kjøper varer fra de ti asiatiske landene Norge importerer mest klær fra: Kina, Bangladesh, Tyrkia, Malaysia, Pakistan, India, Vietnam, Kambodsja, Myanmar og Sri Lanka. Den samlede importen fra disse landene utgjorde 86,5 prosent av all klesimport til Norge i 2024.⁵

Global Rights Index 2025 er den globale føderasjonen International Trade Union Confederation (ITUC)⁶ sin vurdering av faglige rettigheter i 151 land, mange av disse i Asia. Rapporten viser til systematiske brudd på disse rettighetene og er et kraftfullt varsku om at kleskjeder og andre selskaper med produksjon i Asia må ta et langt større ansvar for å bidra til ytringsfrihet, faglige rettigheter og høyere lønnsnivå i produksjonen.

Av de ti asiatiske landene vi tar for oss i denne undersøkelsen har ITUC plassert syv av disse i kategori 5, «Ingen garanti for rettigheter». Land i denne kategorien er verst i verden for arbeidere, og det er ingen garanti for faglige rettigheter. Myanmar er plassert i den absolutt verste kategorien, 5+, og står i en særstilling da det er land ITUC omtaler som «Ingen garanti for rettigheter grunnet rettsstatens sammenbrudd».

Bare Vietnam og Sri Lanka er i kategori 4: den viser til noe bedre forhold, men vurderes likevel som land med «systematiske brudd på rettigheter».

I kategori 5 finner vi blant annet Kina, Bangladesh og Tyrkia – de tre viktigste produksjonslandene for det norske markedet. Samlet produserte de 43 447 tonn klær til det norske markedet i 2024. Det tilsvarer 66 prosent av alle klær som ble importert og registrert av SSB.⁷

Blant de 10 landene ITUC beskriver som de verste i verden å være arbeider i, finner vi tre viktige land som blant annet produserer for det norske markedet: Bangladesh, Tyrkia og Myanmar.

Situasjonen er i flere land forverret siden 2018 – mye grunnet korona og et tøffere politisk klima der menneskerettigheter undergraves systematisk. Tre land har fått dårligere ITUC-skår og gått fra kategori 4 til 5 (Malaysia, Pakistan) og til 5+ (Myanmar).

Menneskerettighetssituasjonen i Myanmar, særlig etter militærkuppet i 2021, er svært kritikkverdig med systematiske oppsigelser av fagorganiserte og fengsling og tortur av fagforeningsledere. Til tross for sterk internasjonal fordømmelse av landets politikk har klesimporten fra Myanmar til Norge økt – også noe etter

⁴ Varner er et selskap som markedsfører følgende konsepter/merkevarer: Bik Bok, Carlings, Cubus, Dressmann, Junkyard, Volt og Levi's Store. Voice Norge markedsfører følgende egne butikker og nettbutikker: Boys of Europe, VIC og Match hvor de selger en rekke merkevarer med delvis samme navn. Bestseller er et selskap som markedsfører en rekke konsepter/merkevarer, blant annet Jack&Jones, Vero Moda, Only, Vila Clothes og Name It.

⁵ Tall hentet fra Statistisk Sentralbyrå, hentet mars 2025 og bearbeidet, se <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for vekt for året 2024.

⁶ International Trade Union Confederation. Global Rights Index 2025 [en_global_right_index_2025_final_web.pdf](https://www.ituc-csi.org/global-right-index-2025-final-web.pdf)

⁷ Tall hentet fra Statistisk Sentralbyrå, hentet mars 2025 og bearbeidet, se <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for vekt for året 2024.

militærkuppet i 2021.⁸ To av kleskjedene vi ser på i denne rapporten produserer fortsatt i landet: Bestseller hadde i april i år 24 leverandører, mens H&M hadde ved samme tidspunkt 39 leverandører.⁹ Meningene om hvordan næringslivet, herunder kleskjeder, bør forholde seg til produksjon i Myanmar, har utviklet seg over tid. Noen aktører, blant annet noen menneskerettighetsorganisasjoner og fagforeninger i Myanmar og noen internasjonale aktører har ikke ønsket at landet isoleres, men er åpne for at selskaper kan handle fra fabrikker i landet – under visse forutsetninger. Noen fagforeninger i eksil, støttet av de globale føderasjonene IndustriALL Global Union¹⁰ og International Trade Union Confederation¹¹ - og i Norge blant annet LO og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund¹² - oppfordrer kleskjedene til å kutte handelsforbindelsene med Myanmar, for å legge press på militæret. Noen kleskjeder på det norske markedet opprettholder produksjonen og importen fra Myanmar har fortsatt å øke over tid.¹³ ILO fattet i juni i år et historisk vedtak da de stemte for at artikkel 33 i ILO-konvensjonen skal brukes mot Myanmar.¹⁴ Iverksatt vil det gi FN mulighet til å fatte og sette ut i livet en rekke tiltak, inkludert økonomiske sanksjoner.

ITUCs rapport viser at faglige rettigheter i Asia og den vestlige Stillehavs-regionen står svært svakt. Forekomsten av vold mot arbeidere er nesten doblet på ett år, og det blir slått hardt ned på arbeidernes ytrings- og forsamlingsfrihet i flere land enn tidligere¹⁵

- 91 prosent av landene krenket streikeretten.
- 83 prosent av landene krenket retten til kollektive forhandlinger.
- 87 prosent av landene krenket retten til å etablere og bli med i en fagforening.
- 91 prosent av landene hindret registrering av fagforeninger.
- 70 prosent av landene begrenser ytringsfrihet og forsamlingsfrihet.
- 70 prosent av landene arresterte arbeidere.
- 70 prosent av landene nektet arbeidere tilgang til rettsvesenet.
- 26 prosent av landene utøvet voldelige angrep mot arbeidere.

ILO sitt vedtak om å bruke artikkel 33 i ILO-konvensjonen i forhold til Myanmar vil sannsynligvis påvirke handelen med klær og andre varer til det norske markedet. Så lenge kleskjedene kjøper varer fra land med godt dokumenterte systematiske brudd på arbeidernes grunnleggende rettigheter bør ivaretagelsen av ILOs 10 kjernekonvensjoner – som avspeiler risikoområdene knyttet til blant annet organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger, sikkerhet på arbeidsplassen og forbud mot barnarbeid, tvangsarbeid og diskriminering – være en sentral del av deres aktsomhetsvurderinger. I tillegg bør sikring av levelønn stå høyt på agendaen.

⁸ Tall hentet fra Statistisk Sentralbyrå, mars 2025 og bearbeidet, se <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for vekt for året 2024.

⁹ <https://bestseller.com/supply-chain/our-supply-chain-partners/public-factory-list> og <https://hmgroupp.com/sustainability/leading-the-change/transparency/supply-chain/> Siden besøkt 29.5.2025

¹⁰ IndustriALL Global Union <https://www.industrialall-union.org/myanmars-forced-labour-situation-is-worsening> Siden besøkt 5.6.2025

¹¹ The International Trade Union Confederation (ITUC) <https://www.ituc-csi.org/for-democracy-in-myanmar> Siden besøkt 5.6.2025

¹² <https://frifagbevegelse.no/utenriks/militardiktaturets-inntekter-ma-strupes-6.490.1062376.ae4575dfd4> Siden besøkt 5.6.2025

¹³ The International Trade Union Confederation (ITUC) <https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable> Siden besøkt 5.6.2025.

¹⁴ <https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable> Siden besøkt 5.6.2025

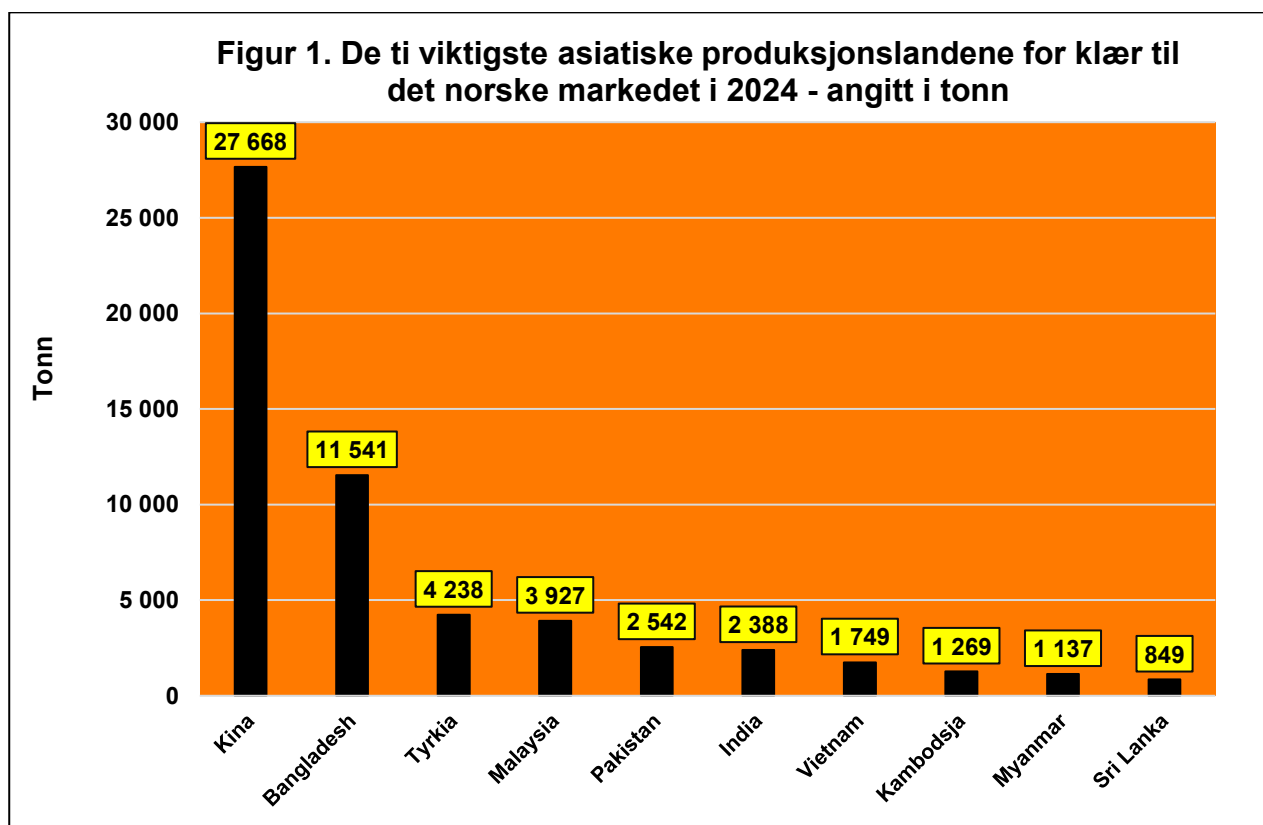
¹⁵ The International Trade Union Confederation (ITUC) <https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable>, s. 7. Siden besøkt 5.6.2025.

2 – Norges import av klær

Brorparten av klesproduksjonen skjer i Asia. I dette kapittelet fokuserer vi på de ti asiatiske landene som Norge importerer mest klær fra, og i hvilken grad faglige rettigheter blir ivaretatt i respektive land.

De ti asiatiske landene Norge importerer mest klær fra

Figur 1 viser en oversikt over de ti viktigste asiatiske produksjonslandene for klær til det norske marked – målt i tonn. Landene er: Kina, Bangladesh, Tyrkia, Malaysia, Pakistan, India, Vietnam, Kambodsja, Myanmar og Sri Lanka. Vi ser at Kina topper listen som det landet som eksporterer desidert mest klær til Norge. Den samlede klesimporten fra disse ti landene utgjorde ifølge Statistisk Sentralbyrå (SSB) 57 308 tonn i 2024. Totalt importerte Norge 66 255 tonn klær dette året. Det vil si at importen fra disse ti asiatiske landene (57 308 tonn) utgjorde 86,5 prosent av all klesimport.¹⁶

Kilde: Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, vekt. Tallene ble hentet ut mars 2025

¹⁶ Tall hentet fra Statistisk Sentralbyrå mars 2025 og bearbeidet, se <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for vekt for året 2024. Hvis vi hadde sett på topp 10 land totalt i verden, så hadde Italia (1043 tonn) erstattet Sri Lanka (850 tonn) på 10 plass. Det ville ikke endret mengden vesentlig.

Varer som privatkunder kjøper fra Temu, Shein og lignende utenlandske nettsteder er ikke inkludert i SSBs data, hvis beløpet er under 3000 kroner. Dette er handel som inngår i den såkalte VOEC-ordningen.¹⁷ Det skyldes at SSB baserer sin statistikk på Tolletatens statistikker, og varepakker til en verdi under 3000 kroner betaler ikke toll. Det betyr at denne importen ikke vises i SSBs importstatistikk på vårt detaljnivå her. Siden norske forbrukere i økende grad handler fra slike nettbutikker utgjør denne typen handel en stadig økende andel av importen i de senere år. Virke opplyser i sin siste rapport (mars 2025), at 1,2 millioner nordmenn oppgir å ha handlet på Temu det siste året, og klær ligger på toppen av listen over produkter kjøpt på nettstedet med 41 prosent av alle kjøp.¹⁸

SSB presenterte i mai 2025 statistikk for handel under 3000-kroners grensen på et aggregert nivå, altså ikke spesifisert på klær. De opplyser til Framtiden i våre hender at det vil være vanskelig å spesifisere slik handel i de forskjellige varekategoriene.¹⁹

Det er uklart hvorfor Malaysia kommer så høyt opp på listen over viktige land Norge kjøper varer fra all den tid ingen av de markedsledende kleskedene vi har fokus på angivelig får varer produsert der. Ifølge Open Apparel Register²⁰ (OAR), en database over mange av den globale klesindustriens produksjonssteder, er det grunn til å tro at Malaysia produserer en del sportsklær. Nike, verdens største produsent av sportsklær, har produksjon i landet. Det er sannsynlig at noen av disse varene også eksporteres til Norge. Likevel gir dette kun et begrenset innblikk i hvilke aktører i den globale klesindustrien som sourcer fra Malaysia, som jo er det fjerde viktigste landet som produserer klær til det norske markedet, tilsvarende 5,9 prosent av den totale importen av klær, angitt i vekt.²¹ Men en analyse av tallene i OAR gir ikke en entydig forklaring på hvorfor Malaysia kommer så høyt ut. Svaret ligger sannsynligvis i en kombinasjon av import av sportsklær, vanlige klær til kleskjeder som faller utenfor denne rapporten og arbeidstøy til industrien. Dette støttes av Statistisk Sentralbyrås importstatistikk.²² For å få bedre innblikk i dette trengs det en dypere analyse, noe som ligger utenfor rammen av denne rapporten.

Utviklingen i klesimporten de siste 20 årene

I figurene 2 og 3 ser vi utviklingen i den totale norske klesimporten, slik den er registrert av SSB, de siste 20 årene målt i henholdsvis tonn og i milliarder kroner – omregnet til 2024-kroneverdi.

Når det gjelder mengde, ser vi at importen har svingt veldig fra år til år. Siste betydelig nedgang var i perioden 2021-2023 på grunn av korona, med store endringer i produksjons- og forbruksmønstre. Vi er nå tilbake til samme nivå på importen som for 20 år siden. Igjen må vi minne om at dette i alt vesentlig er salg gjennom norske fysiske og nettbaserte butikker og at den reelle mengden klær som kommer til Norge sannsynligvis er en god del høyere.

¹⁷ En VOEC-registrert nettbutikk er unntatt tollavgift. En VOEC-registrert utenlands nettbutikk krever inn merverdiavgift på samme måte som en norsk nettbutikk, slik at kunden får se totalprisen på varene i det du handler. Kunden vil motta pakken raskere, fordi man ikke trenger å deklare varen eller belaste den med avgifter eller gebyrer. Varer som kjøpes gjennom VOEC-ordningen er unntatt tollavgift. Kilde Tolletaten <https://www.toll.no/no/netthandel/VOEC> Lest april 2025.

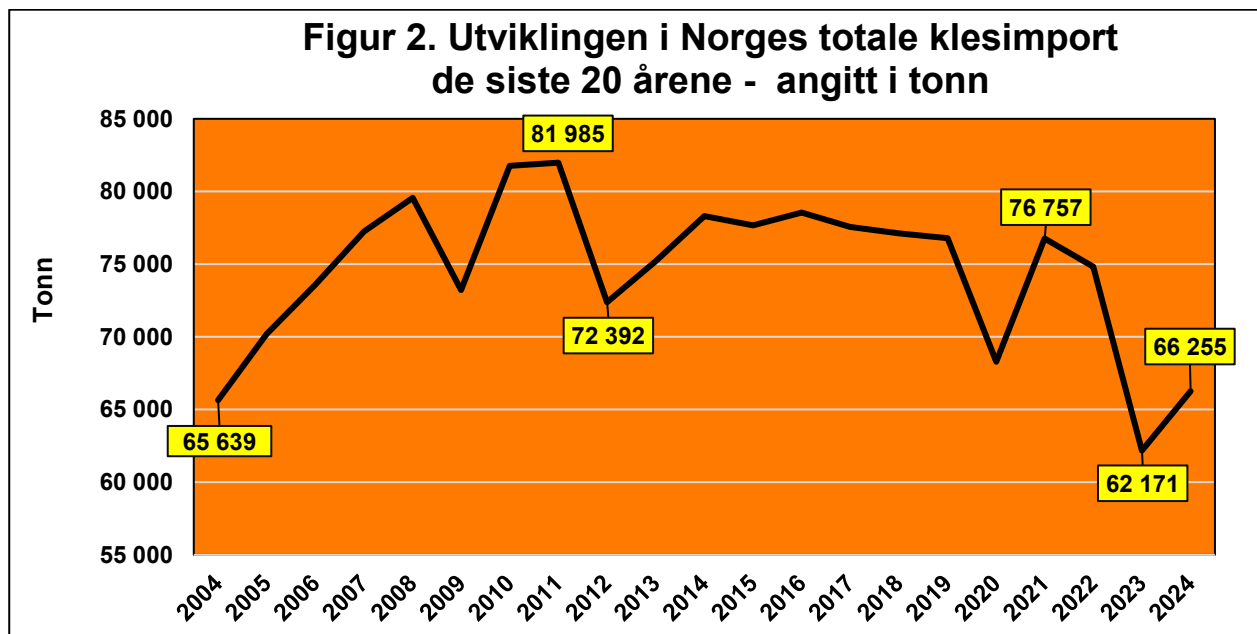
¹⁸ Kilde: Virkes årsrapport om kleskedene, mars 2025 - med tall for 2024. Rapporten kan bestilles på Virkes hjemmeside.

¹⁹ Wilmer Oden og Styrk Mysen i Statistisk Sentralbyrå i mailer mars 2025.

²⁰ Open Supply Hub, som utforsker globale leverandørkjededata, <https://opensupplyhub.org/>. Siden besøkt 20.4.2025.

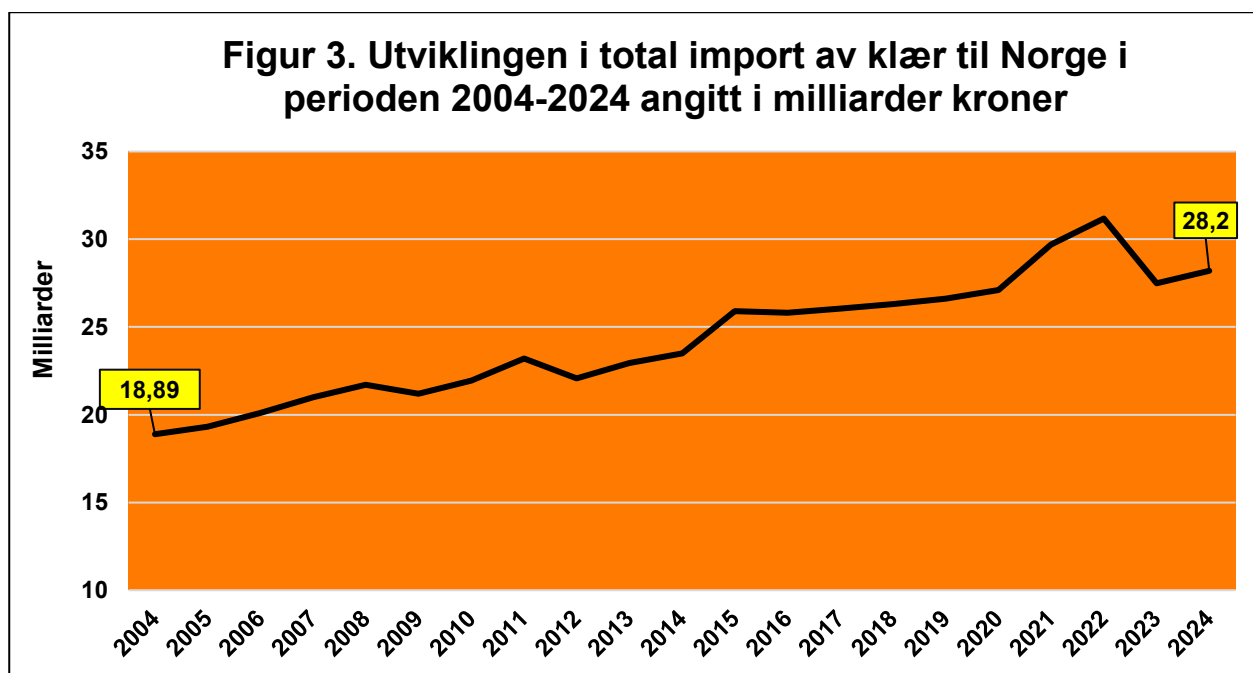
²¹ Utrekningene i tabellen er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for vekt for året 2024. Tallene ble hentet ut mars 2025.

²² SSB, tabell 08801, Utenrikshandel med varer etter varenummer, land, statistikkvariabel, år og import/eksport, og varenumrene 6101000 til og med 62171020. Tallene ble hentet ut mars 2025.

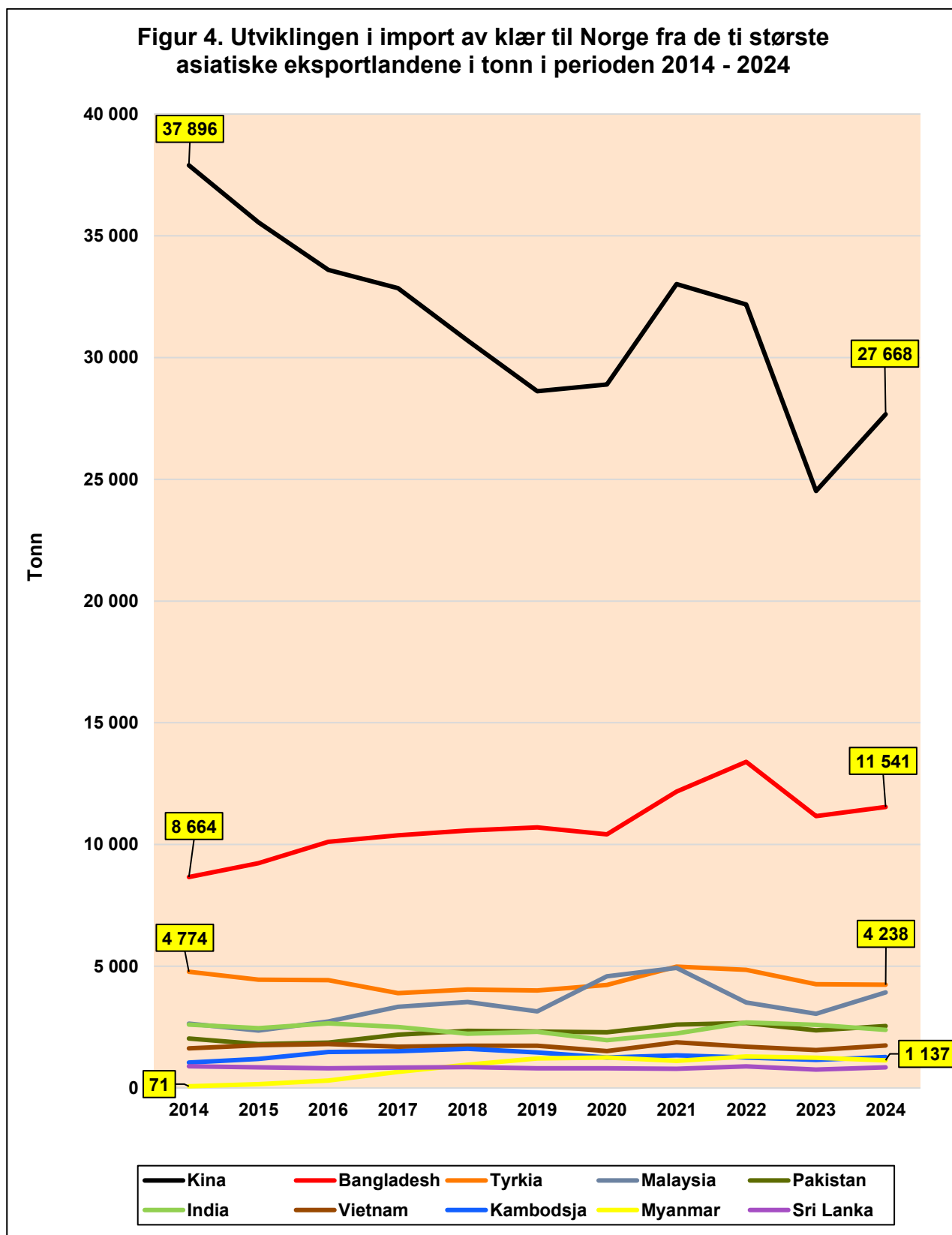
Figur 2 er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær for vekt og verdi. Tallene ble hentet ut mars 2025.

Selv om vi, målt i vekt, importerer omtrent like mye klær i 2024 som vi gjorde i 2004, er *verdien* av klærne vi kjøper vesentlig høyere i dag enn for 20 år siden, se figur 3. Forklaringen på dette kan være at vekten per plagg har blitt redusert grunnet en kraftig økning i bruk av lette, syntetiske materialer, blant annet polyester, på bekostning av "tung" bomull og andre naturfibre. For å få et sikkert svar på om dette er hovedårsaken, må man derimot gjøre en grundigere analyse, noe vi velger å ikke gjøre i denne rapporten.

Figuren er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær for verdi. Beløpene er omregnet til 2024 kroneverdi ved hjelp av SSBs priskalkulator, KPI <https://www.ssb.no/kalkulatorer/priskalkulator> Tallene ble hentet ut mars 2025.

I figur 4 vises importen til Norge fra de ti viktigste landene i Asia over en ti-års periode.

Figur 4 er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, vekt for årene 2014 - 2024. Tallene ble hentet ut mars 2025

Vi ser at importen fra Kina har falt betydelig, og at importen fra Tyrkia har falt noe i den samme perioden. Importen fra Bangladesh har økt mye²³, det samme har også importen fra Malaysia²⁴ og militærdiktaturet Myanmar²⁵. Vi vil i det neste kapittelet se på de faglige rettigheter i de forskjellige landene, og vi vil komme mer inn på forholdene i Myanmar.

²³ Fra 8664 tonn i 2014 til 11 541 tonn i 2024 Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/>

²⁴ Fra 2644 tonn i 2014 til 3924 tonn i 2024 Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/>

²⁵ Fra 71 tonn i 2014 til 1137 tonn i 2024 Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/>

3 – Faglige rettigheter i produksjonslandene

The International Trade Union Confederation (ITUC) Global Rights Index er en årlig rangering av faglige rettigheter i 151 land. Rangeringen blir utarbeidet på bakgrunn av 97 anerkjente indikatorer på en skala fra 1 til 5+, og belyser graden av respekt for slike rettigheter.²⁶ På skalaen indikerer 1 at respekten for faglige rettigheter er svært høy, mens kategori 5 og 5+ favner land hvor disse rettighetene systematisk blir ignorert, sistnevnte av et sammenbrudd av samfunnets institusjoner.

ITUC presenterer følgende globale trekk i årets rapport

ITUC har publisert den globale indeksen siden 2014 for å rette søkelyset mot ulike lands respekt for faglige rettigheter - eller mangel på dette. Indeksen gir et bilde på situasjonen det siste året, og er et verktøy for å følge med på hvordan politikk, lovgivning og praksis endrer seg i ulike land.

De seks kategoriene i ITUCs indeks er som følger:

Kategori 1: Sporadiske brudd på rettigheter

Land i kategori 1 respekterer generelt sett faglige rettigheter. Arbeidere kan organisere seg fritt, og de kan bedre sine lønns- og arbeidsforhold gjennom kollektive forhandlinger. Brudd på arbeidernes rettigheter er ikke helt fraværende, men skjer ikke regelmessig. Danmark, Norge og en rekke andre vestlige land er plassert i denne kategorien.

Kategori 2: Gjentatte brudd på rettigheter

Land i kategori 2 har litt svakere kollektive rettigheter enn kategori 1. I denne kategorien bryter stat og/eller virksomheter noen rettigheter gjentatte ganger. Det bidrar til å undergrave kampen for bedre arbeidsforhold.

Kategori 3: Regelmessige brudd på rettigheter

I kategori 3 blander stat og/eller virksomheter seg regelmessig inn i kollektive rettigheter eller svikter i å sikre viktige aspekter av disse rettighetene. Mangler i landets lovgivning og/eller praksis muliggjør regelmessige rettighetsbrudd.

Kategori 4: Systematiske brudd på rettigheter

Arbeidere i land plassert i kategori 4 har rapportert om systematiske brudd på sine rettigheter. Stat og/eller virksomheter bidrar aktivt til å undertrykke arbeidernes kollektive stemme og truer derigjennom deres fundamentale rettigheter.

Kategori 5: Ingen garanti for rettigheter

Land som er plassert i kategori 5 er verst i verden for arbeidere. Til tross for at lovgivningen kan åpne for faglige rettigheter, kan arbeiderne i praksis ikke realisere disse rettighetene fordi de er underlagt autokratiske regimer og urettferdige arbeidsbetingelser.

²⁶ International Trade Union Confederation. Global Rights Index 2025, [en_global_right_index_2025nest5_final_web.pdf](#)

Kategori 5+: Ingen garanti for rettigheter som resultat av sammenbrudd av lov og orden

Arbeidere i land med vurderingen 5+ har like begrensede rettigheter som arbeidere i kategori 5. Forskjellen er at i land med vurderingen 5+ er de sterkt kritikkverdige forholdene knyttet til institusjoner som ikke lenger fungerer etter hensikten. Det kan være et resultat av intern konflikt (for eksempel borgerkrig) og/eller militær okkupasjon.

ITUC Global Index 2025 viser systematiske brudd på arbeidernes rettigheter i produksjonslandene

ITUC Global Rights Index 2025 rapporterer om svekkede faglige rettigheter på en rekke områder. Blant dem er retten til å demonstrere, til å delta i kollektive forhandlinger, til å organisere seg, til rettferdig behandling i rettssystemet, samt retten til personlig sikkerhet. Den siste trenden er illustrert ved et stigende antall vilkårlige pågripelser og økt vold mot arbeidere. I noen tilfeller skjer også drap på arbeidere og deres representanter, som i Myanmar og Filippinene. Noen av funnene i den globale rapporten - som nå dekker 151 land - er:

Global utvikling: Årets ITUC-rapport viser at mye er blitt verre for arbeidere de siste ti årene.²⁷

→ Retten til å streike ble krenket i 87 prosent av de undersøkte landene. I 2015 gjaldt dette for 68 prosent av landene.

→ I 2024 arresterte og varetektsfengslet myndighetene arbeidere i totalt 71 land. Det utgjorde 47 prosent av landene. I 2015 skjedde dette i 32 prosent av de undersøkte landene.

→ Retten til lovlig registrering av fagforeninger og å delta ble hindret i 75 prosent av landene. I 2015 gjaldt dette for 58 prosent av de undersøkte landene

→ 80 prosent av landene brøt arbeidernes rett til å inngå kollektive forhandlinger. I 2015 gjaldt dette for 63 prosent av de undersøkte landene.

Utviklingen i Asia og Stillehavet: Mesteparten av klærne i verden blir produsert i Asia. Der har utviklingen, når det gjelder faglige rettigheter, vært spesielt bekymringsfull:

→ Vold mot arbeidere har mange steder nesten doblet seg fra det foregående året, og stadig flere arbeidstakere i flere land opplever harde aksjoner mot ytrings- og forsamlingsretten.

→ 91 prosent av landene krenket streikeretten.

→ 83 prosent av landene krenket retten til kollektive forhandlinger.

→ 87 prosent av landene krenket retten til å etablere og bli med i en fagforening.

→ 91 prosent av landene hindret registrering av fagforeninger.

→ 70 prosent av landene begrenser ytringsfrihet og forsamlingsrett.

→ 70 prosent av landene arresterte arbeidere.

→ 70 prosent av landene nektet arbeidere tilgang til rettsvesenet

→ 26 prosent av landene utøvet voldelige angrep mot arbeidere.

²⁷ International Trade Union Confederation. Global Rights Index 2025, [en_global_right_index_2025_final_web.pdf](#) s. 50 og utover.

La oss se på hvordan de 10 landene i Asia, som det norske markedet importerer mest klær fra (målt i vekt), rangeres av ITUC over tid:

Tabell 1. ITUC sin rangering av de ti landene i Asia som leverer mest klær til det norske markedet: årene 2018, 2020, 2022 og 2024				
	2018	2020	2022	2024
Kina	5	5	5	5
Bangladesh	5	5	5	5
Tyrkia	5	5	5	5
Malaysia	4	4	5	5
Pakistan	4	5	5	5
India	5	5	5	5
Vietnam	5	4	4	4
Kambodsja	5	5	5	5
Myanmar	4	5+	5+	5+
Sri Lanka	4	4	4	4

Kilder:

ITUCs rapport 2025 [en_global_right_index_2025_final_web.pdf](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2025_ituc_global_rights_index_en-v2.pdf)

ITUCs Rapport 2023 https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2023_ituc_global_rights_index_en-v2.pdf?29885/49c14b560397a2f4845d0fd64f5e007921327c68dd83ffcfe95c5fb3f33b30e1

ITUCs Rapport 2021 https://files.mutualcdn.com/ituc/files/ITUC_GlobalRightsIndex_2021_EN-final.pdf

ITUCs Rapport 2019 <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-global-rights-index-2019-report-en-2.pdf>

→ Myanmar er kategorisert som et 5+ land siden 2020 grunnet økningen i brudd på sivile og politiske rettigheter og statskuppet i 2021: «Ingen garanti for rettigheter grunnet rettsstatens sammenbrudd».

→ 8 av 10 av Norges viktigste importland av klær er plassert i kategori 5: «Ingen garanti for rettigheter». Dette er en forverring siden 2018, da «bare» 7 av de 10 viktigste asiatiske importlandene var plassert i kategori 5.

→ I kategori 5 finner vi blant annet Kina, Bangladesh og Tyrkia – de tre viktigste produksjonslandene for det norske markedet. Samlet produserte de 43 447 tonn klær til det norske markedet i 2024. Det tilsvarer 66 prosent av alle klær som ble importert og registrert av SSB.²⁸

→ Blant de 10 landene ITUC beskriver som de verste i verden å være arbeider i, finner vi tre viktige land som blant annet produserer for det norske markedet: Bangladesh, Tyrkia og Myanmar.

→ Av de 10 landene vi har sett nærmere på er det bare Vietnam og Sri Lanka som havner i kategori 4, hakket bedre enn de andre landene. Kategorien beskrives som land med «Systematiske brudd på rettigheter».

→ Tabell 1 viser en «på stedet hvil» eller negativ utvikling for flere av disse 10 landene. Kina, Bangladesh og Tyrkia, de tre landene det importeres mest klær fra til Norge, har ligget stabilt i kategori 5 siden 2018. I Malaysia, Pakistan og Myanmar har arbeidernes rettigheter blitt svekket og er nå plassert i bunnkategoriene 5 og 5+.

Alle de nevnte landene spiller en sentral rolle i den globale klesindustrien og for produksjonen til det norske markedet. Her ser vi at arbeideres grunnleggende rettigheter ikke er ivaretatt, og at situasjonen i flere tilfeller har forverret seg siden 2018.

²⁸ Tall hentet fra Statistisk Sentralbyrå, hentet mars 2025 og bearbeidet, se <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for vekt for året 2024.

Tabell 2 gir en oversikt over hvilke kleskjeder som dominerer det norske markedet, hvorvidt de i 2024 produserte varer i de 10 landene denne rapporten har søkelys på, og ITUCs rangering av disse. Tabellen angir også klesimporten målt i vekt og total verdi, samt prisen per tonn.

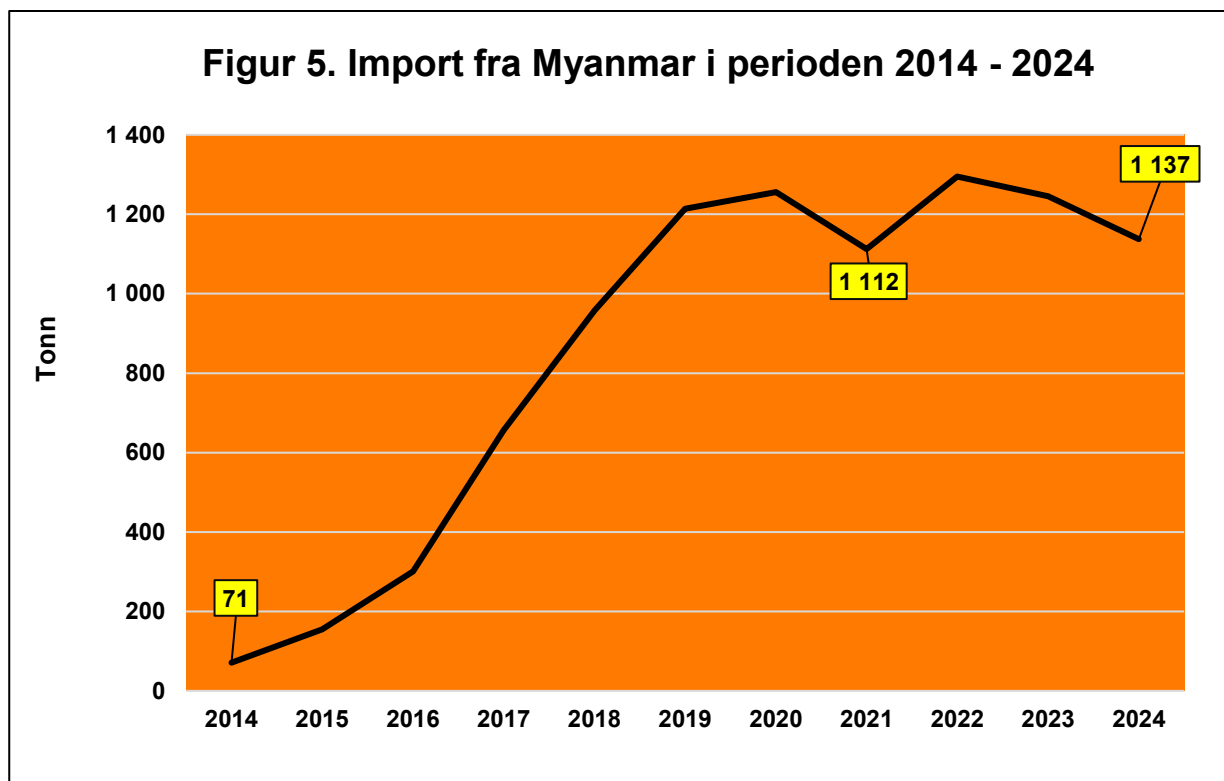
Tabell 2. Kleskjedenes produksjon i de 10 viktigste landene i Asia som Norge importerer klær fra					
Viktigste produksjonsland for det norske markedet	Kleskjedene som opererer i landet ²⁹	Total klesimport til Norge målt i tonn (SSB)	Total klesimport til Norge målt i kroner (1000 kr.)	Pris per tonn (kroner)	ITUCs vurdering 2024
Kina	Varner, Bestseller, H&M, Kappahl, Lindex, Voice, Gina Tricot	27 668	10 696 760	386 611	5
Bangladesh	Varner, Bestseller, H&M, Kappahl, Lindex, Voice, Gina Tricot	11 541	3 682 527	319 082	5
Tyrkia	Varner, Bestseller, H&M, Kappahl, Lindex, Voice, Gina Tricot	4 238	2 132 641	503 219	5
Malaysia	Ingen av kleskjedene i rapporten produserer i landet	3 927	341 754	87 027	5
Pakistan	Varner, Bestseller, H&M, Kappahl, Lindex, Voice	2 542	756 005	297 406	5
India	Varner, Bestseller, H&M, Kappahl, Lindex, Voice, Gina Tricot	2 388	1 179 608	493 973	5
Vietnam	Varner, Bestseller, H&M, Gina Tricot	1 749	1 388 420	793 836	4
Kambodsja	Bestseller, H&M, Kappahl, Gina Tricot	1 269	636 971	501 947	5
Myanmar	Bestseller, H&M	1 137	394 403	346 880	5+
Sri Lanka	Varner, Bestseller, Kappahl, Lindex	849	318 788	375 486	4
SUM		57 308	21 527 877		

Klesimport målt i tonn og verdi, pris per tonn klær, samt ITUC-vurderingen på en skala hvor 1 er best og 5+ er verst. Utregningene i tabellen er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, for hhv. vekt og verdi. Verdi er oppgitt i 1000 kroner - det vil si at det reelle tallet er 10,70 milliarder kroner for Kina og 3,68 milliarder kroner for Bangladesh. ITUC-rangeringen er hentet fra: "Global Rights Index 2025", International Trade Union Confederation, 2025. [en global right index 2025nest5 final web.pdf](#)

²⁹ Kleskjedenes leverandørliste er lastet ned fra kjedenes hjemmesider i april 2025 (noen av listene er derimot publisert 2-5 måneder tidligere). Leverandørlistene oppdateres mellom en og 12 ganger per år. Varner Gruppen markedsfører følgende konsepter/merkevarer: Bik Bok, Carlings, Cubus, Dressmann, Dressmann XL, Urban, Volt, Wow og Levi's Store. Voice Norge markedsfører følgende konsepter/merkevarer: Boys of Europe, VIC og Match. Bestseller markedsfører en rekke konsepter/merkevarer, blant annet Jack&Jones, Vero Moda, Only, Vila Clothes og Name It. H&M markedsfører blant annet følgende konsepter/merkevarer: Cos, Monki, Weekday og Arket.

Importen fra Myanmar til Norge har økt over tid – også noe etter militærkuppet

Fordi Myanmar er det eneste landet i vår avgrensning som ITUC plasserer i kategori 5+ ser vi litt nærmere på importen herfra, og den politiske konteksten i dette produksjonslandet. Figur 5 viser at importen av klær fra Myanmar økte fra 71 tonn i 2014 til 1137 tonn i 2024 - mer enn 1.600 prosent over en ti-års periode. Figuren viser også at importen økte litt, istedenfor å reduseres, etter militærjuntaens statskupp i februar 2021.³⁰

Kilde: Statistisk Sentralbyrå: <https://www.ssb.no/statbank/table/08809/> - Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, vekt, 2014 - 2024.

Etter at det globale søkelyset og presset mot både landets myndigheter og kleskjedene som kjøpte varer fra Myanmar vokste i styrke, valgte mange av selskapene å trekke produksjonen fra landet. Kritiske stemmer utfordrer kleskjeder som fortsatt sourcer fra Myanmar, slik som H&M og Bestseller, og setter spørsmålsteget ved hvordan de kan oppfylle sine forpliktelser om å sikre ansvarlige produksjonsforhold i et land som systematisk undertrykker sitt folk og sine arbeidere. Bestseller hadde 24 leverandører i april i år³¹, mens H&M hadde ved samme tidspunkt 39 leverandører³² - like mange som halvannet år tidligere da klesgiganten annonserte at de skulle trekke seg ut av landet.³³ Noen organisasjoner går inn for at landet bør isoleres økonomisk, mens andre mener at internasjonale bedrifter ikke nødvendigvis trenger å trekke seg ut av landet, forutsatt at handelen skjer på klare premisser.³⁴ De oppfordrer kleskjeder til å sørge for at deres

³⁰ United Nations, Report on Human Rights situation in Myanmar, 2024

<https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2024/09/report-human-rights-situation-myanmar> Info. hentet april 2025

³¹ <https://bestseller.com/supply-chain/our-supply-chain-partners/public-factory-list> Siden besøkt 29.4.2025

³² <https://hmgroupp.com/sustainability/leading-the-change/transparency/supply-chain/> Siden besøkt 29.5.2025

³³ https://www.nrk.no/nyheter/h_m-trekker-seg-ut-av-myanmar-1.16521156 Siden besøkt 29.4.2025

³⁴ De internasjonale aktørene har litt forskjellige ståsted, men en sterk kritikk av de burmesiske myndighetenes politikk binder dem sammen. Se for eksempel [IndustriALL](#), [International Trade Union Confederation](#), [Burma Campaign UK](#), [Clean Clothes Campaign](#), [Business and Human Rights Resource Center](#). Flere norske aktører, ikke minst LO og ulike LO-forbund har også vært sterkt engasjert i saken. Se blant annet uttalelsen fra [LO-kongressen 2025](#) og [intervju med Forbundet Styrke](#). Alle sidene er besøkt 29.5.2025.

virksomhet ikke støtter militærjuntaen, verken direkte eller indirekte, og å følge nøye med på utviklingen, sikre menneskerettigheter ved produksjonsstedene og å fordømme militærkuppet. Uansett ståsted mener interessentene at hvis disse selskapene slutter å kjøpe varer og tjenester fra landet må det skje gjennom en ansvarlig avvikling av forretningsforholdet.³⁵ Et annet viktig felles krav er suspensjon av EUs preferanse-handelssystem «Everything But Arms» som gjør at Myanmar, i likhet med en rekke andre land, får tollfrihet på varer inn i EU, og dermed stimulerer til import fra landet. ILO fattet i juni i år et historisk vedtak da de stemte for at artikkel 33 i ILO-konvensjonen skal brukes mot Myanmar.³⁶ Iverksatt vil det gi FN mulighet til å fatte og sette ut i livet en rekke tiltak, inkludert økonomiske sanksjoner.³⁷

Den prestisjetunge fagforeningsprisen «Arthur Svenssons internasjonale pris for faglige rettigheter»³⁸ gikk i 2024 til den burmesiske fagforeningslederen i Industrial Workers Federation of Myanmar, Khaing Zar Aung³⁹, for hennes utrettelige arbeid for faglige rettigheter og demokrat i landet. I skrivende stund fortsetter hun arbeidet i eksil.

Myanmar er altså det 9. viktigste produsentlandet i Asia av klær (målt i vekt) til det norske markedet. I løpet av de seneste årene er det gjentatte ganger rapportert at forholdene for arbeidere og sivile i landet generelt gått fra vanskelig til uholdbar. Etter militærjuntaens statskupp har ITUC nedjustert vurderingen av Myanmar til kategori 5+: «Ingen garanti for rettigheter som resultat av sammenbrudd av lov og orden». Det er ikke bare den absolutt verste kategorien med hensyn til arbeideres vilkår og rettigheter, men illustrerer et reelt sammenbrudd av Myanmar som rettsstat.

En rapport fra den amerikanske menneskerettighetsorganisasjonen Business and Human Rights Resource Center (BHRRC) viste til målrettede oppsigelser av fagforeningsmedlemmer i koronaperioden,⁴⁰ og at trenden fortsatte etter at pandemien roet seg i landet. Mange fagforeningsledere ble arrestert under påskudd av at de har oppfordret til opptøyer.

Før militærkuppet i januar 2021 sysselsatte klesindustrien i Myanmar rundt 700 000 arbeidere.⁴¹ I desember samme år ble det konstatert at landets klesfabrikker hadde vært nødt til å kutte mer enn 250 000 arbeidsplasser grunnet økonomisk kaos og omfattende sanksjoner mot landet.⁴² Fagforeninger, som har stått i spissen for protestene i kjølvannet av kuppet, oppfordrer utenlandske kleskjeder og regjeringer til å kutte handelen med landet for å presse militæret. Dette til tross for at man frykter at mange lavtlønnede

³⁵ Se OECDs retningslinjer for ansvarlig avvikling av forretningsforhold: «When deciding to disengage, enterprises should do so responsibly including by seeking meaningful consultation with relevant stakeholders in a timely manner and where possible, by taking reasonable and appropriate measures to prevent or mitigate adverse impacts related to their disengagement.» https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises-on-responsible-business-conduct_81f92357-en.html. Se også OECDs veileder for tekstil og sko <https://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-Garment-Footwear.pdf>. IndustriALL sin guide for hvordan kleskjeder bør trekke seg ut av Myanmar <https://www.industrialunion.org/framework-for-a-responsible-business-disengagement-from-myanmar>. Siden besøkt 29.5.2025.

³⁶ International Trade Union Confederation. <https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable> Siden besøkt 5.6.2025.

³⁷ Denne oppfordrer ILO-regjeringer, selskaper og fagforeninger over hele verden til å sørge for at deres handlinger ikke muliggjør juntaens fortsatte undertrykkelse. Dette inkluderer en gjennomgang av investeringer, leverandørkjeder og ulike typer samarbeid som indirekte eller direkte kan støtte regimet, samt forsyning av våpen, jetdrivstoff og finansstrøm til militærjuntaen. Den krever ubetinget løslatelse av alle personer som er arrestert for fagforeningsaktivitet og at angrepene på sivilsamfunnet opphører umiddelbart. <https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable> Siden besøkt 5.6.2025.

³⁸ Arthur Svenssons Internasjonale Pris for Faglige Rettigheter. <https://www.svenssonstiftelsen.com/> Siden besøkt 29.5.2025.

³⁹ <https://styrke.no/nyhet/arthur-svensson-2024-denne-prisen-er-svaert-viktig-for-kampen-var-i-myanmar/> Siden besøkt 29.5.2025.

⁴⁰ Business and Human Rights Resource Centre. Union busting and unfair dismissals: Garment workers during COVID-19, s. 8-10. 2020. https://media.businesshumanrights.org/media/documents/files/200805_Union_busting_unfair_dismissals_garment_workers_during_COVID19.pdf

⁴¹ Myanmar garment workers struggle to survive – and keep up with global orders. <https://www.straitstimes.com/asia/se-asia/myanmar-garment-workers-struggle-to-survive-and-keep-up-with-global-orders> Siden besøkt 29.5.2025

⁴² Myanmar's garment workers grow desperate. <https://www.taipeitimes.com/News/feat/archives/2021/12/14/2003769555> Siden besøkt april 2025.

tekstilarbeidere må betale prisen ved at de mister jobbene sine. For de kvinnelige klesarbeiderne spesielt, er mulighetene for annet lønnet arbeid liten.⁴³

Ifølge Business and Human Rights Resource Centre har arbeidere uttrykt frykt for represalier, ikke bare fra arbeidsgivere gjennom trakassering eller oppsigelse, men også fra militæret, som gjentatte ganger har blitt dokumentert å gå inn i fabrikker på forespørsel fra ledelsen.⁴⁴ Arbeidere forteller også i økende grad om at deres mobiltelefoner blir overvåket. De melder også om overdreven bruk av overvåkningskamera, med kameraer på hver produksjonslinje, i pauserom, ved vannposter og korridorer utenfor toalettene.

Ifølge en rapport⁴⁵ fra FNs høykommissær for menneskerettigheter sist høst hadde 5350 av Myanmar's sivile blitt drept og 3,3 millioner fordrevet siden statskuppet i 2021. I tillegg lever over halvparten av befolkningen under fattigdomsgrensen, først og fremst på grunn av militær vold.⁴⁶ Rapporten dokumenterer også det enorme omfanget av arrestasjoner utført av militærjuntaen. Nesten 27 400 personer har blitt arrestert siden kuppet, de fleste vilkårlig. Organisasjonen Assistance Association for Political Prisoners (Burma), som oppdaterer tallene fortløpende, skriver i mai 2025 på sine hjemmesider at over 29 000 personer er blitt arrestert, og at 6 710 politiske fanger er drept. Blant de arresterte er 608 barn.⁴⁷

Allerede før militærkuppet skjedde omfattende undertrykking av opposisjonelle og ulike minoriteter. Mishandling i militær varetekt beskrives som gjennomgripende, så som bruk av giftige slanger, elektriske støt, kutting av kroppsdelar og trekking av negler. Det er også rapportert om en rekke tilfeller av seksuell vold. Særlig er menneskerettighetsbruddene fryktelige mot rohingyaer og andre minoriteter.⁴⁸

⁴³ Myanmar's garment workers grow desperate.

<https://www.taipetimes.com/News/feat/archives/2021/12/14/2003769555> Siden besøkt april 2025.

⁴⁴ Business and Human Rights Resource Centre. Myanmar Garment Worker Allegations Tracker: Three years of military rule, 2024. <https://www.business-humanrights.org/en/from-us/briefings/myanmar-garment-workers-2024/>

⁴⁵ Situation of Human Rights in Myanmar, September 2024 [https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5756-situation-human-rights-myanmar-report-united-nations-high September 2024](https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ahrc5756-situation-human-rights-myanmar-report-united-nations-high%20september%202024). Siden besøkt april 2025.

⁴⁶ United Nations, Report on Human Rights situation in Myanmar, <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2024/09/report-human-rights-situation-myanmar>

⁴⁷ Assistance Association for Political Prisoners (Burma) <https://aappb.org/> Siden besøkt 21.5.2025.

⁴⁸ United Nations. Situation of human rights of Rohingya Muslim minority and other minorities in Myanmar: Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/situation-human-rights-rohingya-muslim-minority-and-other-minorities> Siden besøkt april 2025.

4 – Den norske åpenhetsloven forplikter

Da åpenhetsloven ble innført i 2022 ble det for første gang i Norge stilt krav til at norske virksomheter skal bidra til å sikre grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold for arbeidstakere i sine leverandørkjeder.

Årets Global Rights Index fra ITUC er et kraftfullt varsku om at de faglige rettighetene i flere land norske kleskjeder importerer klær fra er forverret i senere år. I flere tiår har det blitt fremmet krav om at kleskjeder og selskaper i andre bransjer med produksjon i lavkostland må ta langt større ansvar for å sikre ytringsfrihet, retten til å organisere seg, levelønn og andre arbeidsforhold i sine globale leverandørkjeder. I situasjoner preget av krig og konflikt, øker faren for alvorlige menneskerettighetsbrudd betraktelig. Men også i land med lavere konfliktnivå, men hvor menneskerettigheter brytes systematisk, må selskaper gjøre en ekstra innsats for å forebygge brudd.

Fram til åpenhetsloven⁴⁹ trådte i kraft i 2022 hadde mye av arbeidet for anstendige arbeidsvilkår og åpenhet om forhold i vareproduksjonen vært del av selskapenes frivillige innsats, også omtalt som «bedrifters samfunnsansvar» (eng. corporate social responsibility, CSR). Selvpålagte etiske retningslinjer og selskapenes nokså begrensede tiltak for bedre arbeidsforhold hadde bare resultert i mindre, og ofte overfladiske, endringer. Med innføringen av åpenhetsloven ble selskapenes frivillige innsats for styrking av menneskerettigheter omgjort til et lovpålagt ansvar.

Åpenhetsloven skal fremme virksomheters respekt for grunnleggende menneskerettigheter⁵⁰ og anstendige arbeidsforhold⁵¹ i forbindelse med produksjon av varer og levering av tjenester i egen leverandørkjede. Loven sikrer allmennheten tilgang til informasjon om hvordan selskapene forebygger og håndterer brudd på grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Loven tar blant annet utgangspunkt i ILOs 12 kjernekonvensjoner om grunnleggende rettigheter og prinsipper i arbeidslivet⁵² og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.⁵³

Loven gjelder for «større virksomheter»⁵⁴ som hører hjemme i Norge, og som tilbyr varer og tjenester i eller utenfor Norge. Loven omfatter også større utenlandske virksomheter som tilbyr varer og tjenester i Norge, og

⁴⁹ Åpenhetsloven, <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99>. Siden besøkt 21.5.2025

⁵⁰ Åpenhetsloven §3b: Med grunnleggende menneskerettigheter menes de internasjonalt anerkjente menneskerettighetene som følger av blant annet FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter fra 1966, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 og ILOs kjernekonvensjoner om grunnleggende rettigheter og prinsipper i arbeidslivet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99> Siden besøkt 5.6.2025

⁵¹ Åpenhetsloven §3c: Med anstendige arbeidsforhold menes arbeid som ivaretar grunnleggende menneskerettigheter etter bokstav b og helse, miljø og sikkerhet på arbeidsplassen, og som gir en lønn å leve av. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99> Siden besøkt 21.5.2025

⁵² Kjernekonvensjonene er delt opp i fem grupper: organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger (87 og 98), forbud mot barnearbeid (nr. 138 og 182), forbud mot tvangsarbeid (nr 29 og 105), forbud mot diskriminering (nr. 100 og 111) og helse, miljø og sikkerhet (nr. 155 og 187), se <https://fn.no/avtaler/arbeidsliv/ilo-konvensjoner> Siden besøkt 21.5.2025

⁵³ https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/sites/263/2023/10/OECD_Veileder_Aktsomhetsvurderinger-for-ansvarlig-naeringsliv.pdf Siden besøkt 21.5.2025

⁵⁴ Med «større virksomheter» menes virksomheter som omfattes av regnskapsloven § 1-5, eller som oppfyller to av følgende tre vilkår: • salgsinntekt på 70 millioner kroner eller mer, • en balansesum på mer enn 35 millioner kroner • gjennomsnittlig antall ansatte i regnskapsåret: 50 årsverk. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99> Siden besøkt 21.5.2025.

som er skattepliktige til Norge. Totalt omfattes rundt 9000 virksomheter. Kleskjedene som vi ser nærmere på i denne rapporten må alle rapportere på åpenhetsloven, selv om de fleste av dem har hovedkontor i utlandet. Også virksomheter som faller utenfor åpenhetslovens virkeområde, vil måtte forholde seg til denne fordi de er leverandører til eller forretningspartnere med en virksomhet som er omfattet.⁵⁵

Aktsomhetsvurderinger

Åpenhetsloven pålegger virksomheter å gjøre aktsomhetsvurderinger: Det er en prosess eller arbeidsmetode for å kartlegge, forebygge, gjøre rede for og følge opp hvordan en virksomhet håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser av sin virksomhet.⁵⁶

Det betyr videre at virksomhetene

- tydelig har formulert sine forpliktelser
- skaffer seg en oversikt over mulig risiko for menneskerettighetsbrudd i sin leverandørkjede
- gjør en innsats for å fjerne risikoen for slike brudd
- gjør sitt beste for å gjenopprette brudd som avdekkes. Det kan for eksempel være urettmessig oppsagte fagforeningsaktivister som får tilbake jobbene sine eller det å sikre ofrene for en ulykke erstatning.

Forbrukertilsynet, som veileder og fører tilsyn med åpenhetsloven, slår fast at selskapenes fokus i aktsomhetsvurderingene primært skal være utadrettet: «Målet med denne kartleggingen er å identifisere hvilke områder som utgjør høyest risiko for negativ påvirkning på menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold. Merk at vi snakker om risiko for mennesker i og rundt virksomheten, ikke risiko for virksomheten i seg selv.»⁵⁷

Prioriteringer i aktsomhetsvurderingene

Forbrukertilsynet skriver på sin hjemmeside at «Et av de førende prinsippene for aktsomhetsvurderinger, er at virksomhetene bør prioritere de mest alvorlige og sannsynlige utfordringene og risikoene de står ovenfor først.»⁵⁸ Selv om selskapene, til en viss grad, kan velge fokusområde for aktsomhetsvurderingene, legges det føringer fra myndighetenes side:

- Selskapets tilnærming bør være *risikobasert*: Jo større sannsynlighet for brudd på menneskerettigheter og jo større sannsynlighet for alvorlige slike, jo viktigere er det med grundige aktsomhetsvurderinger.
- Det andre prinsippet går på *forholdsmessighet*: Virksomhetens størrelse vil ha mye å si: Jo større et selskap er, desto mer ressurser har sannsynligvis selskapet til å utføre et slikt arbeid. Følgelig vil det også stilles høyere forventninger til at det blir gjort grundige aktsomhetsvurderinger innenfor flere potensielle og reelle problemområder. Ut fra et menneskerettighetsperspektiv kan det også ha mye å si si hvor produksjonen foregår (land/region), innenfor hvilken bransje, på hvilket nivå i leverandørkjeden produksjonen foregår (råvarer eller ferdigvarer) og selve produksjonsprosessen. Sist, men ikke minst vil grad av alvorlighet på menneskerettighetsbruddet veie tungt: for eksempel bør aktsomhetsvurderinger knyttet til fare for liv og sikkerhet prioriteres høyere enn vurderinger av forhold av mindre alvorlig art.

Tilsynet anbefaler selskapene å utføre såkalte *skjerpede aktsomhetsvurderinger*⁵⁹ når deres handel med varer eller tjenester er knyttet til områder med væpnet konflikt eller høy risiko for grove krenkelser⁶⁰, slik tilfellet er med for eksempel Myanmar. Dette gjelder også for Bangladesh, Tyrkia, Pakistan og andre land

⁵⁵ <https://www.forbrukertilsynet.no/apenhetsloven/hvem-er-omfattet-av-apenhetsloven> <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99> Siden besøkt 21.5 2025

⁵⁶ <https://www.forbrukertilsynet.no/apenhetsloven/aktsomhetsvurderinger> Siden besøkt 21.5 2025

⁵⁷ <https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobber-med/apenhetsloven/aktsomhetsvurderinger/trinn-2-kartlegg-negative-konsekvenser> Siden besøkt 21.5 2025

⁵⁸ <https://www.forbrukertilsynet.no/krig-konflikt-og-apenhetsloven> Siden besøkt 5.6.2025

⁵⁹ FNs utviklingsprogram og FNs arbeidsgruppe for næringsliv og menneskerettigheter har utarbeidet en veileder for skjerpede aktsomhetsvurderinger, se <https://www.undp.org/publications/heightened-human-rights-due-diligence-business-conflict-affected-contexts-guide> Siden besøkt 5.6.2025

⁶⁰ Ibid.

hvor det ikke er noen garanti for at rettigheter overholdes bør det gjøres slike dype og mer omfattende aktsomhetsvurderinger.

I henhold til åpenhetsloven §4 må aktsomhetsvurderingene være i overenstemmelse med OECDs retningslinjer, OECD har derimot laget en rekke bransjespesifikke sektorveiledere som gir en grundigere innføring i hvordan vurderingene kan gjennomføres for å fremme menneskerettigheter på en hensiktsmessig måte.¹⁹ For eksempel har sektorveilederen for sko- og tekstilbransjen²⁰ som mål å hjelpe selskaper i arbeidet for å unngå negative konsekvenser av egen produksjon og den gir spesifikke råd til bedrifter innen sektoren.²¹

Retten til informasjon

Enhver har rett til informasjon fra selskaper om hvordan de håndterer faktiske og potensielle negative konsekvenser for menneskerettigheter i sin leverandørkjede. Det gjelder både generell informasjon og informasjon knyttet til en særskilt vare eller tjeneste som virksomheten tilbyr. Selskapene må besvare oversendte spørsmål innen tre uker. Dersom selskapet får veldig mange spørsmål fra samme etterspørre, eller det er «uforholdsmessig byrdefullt» for selskapet å svare, kan det få utsatt fristen i inntil to måneder.¹⁵

Tilsyn, råd og veiledning

Forbrukertilsynet har, i tillegg til tilsynsansvar for loven, også ansvar for å gi råd og veiledning til både selskaper, forbrukere, fagforeninger, frivillige organisasjoner og andre aktører om hvordan lovens pålegg skal møtes og hvordan den kan benyttes for å etterspørre både generell informasjon og opplysninger om arbeidsforholdene som kan knyttes til en vare.

5 – Anbefalinger

For å sikre menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold i sine globale leverandørkjeder og møte åpenhetslovens krav, mener Framtiden i våre hender at selskapene må styrke sin policy og praksis på en rekke områder.

Noen av de viktigste er:

- Retten til å organisere seg er en grunnleggende menneskerettighet. Sterke, demokratiske fagforeninger er nøkkelen til å forbedre arbeidssituasjonen på fabrikker og andre produksjonssteder. Alle kleskjedene som omtales i denne rapporten kjøper varer fra land som ITUC plasserer i kategori 4, 5 eller 5+, henholdsvis «Systematiske brudd på rettigheter», «Ingen garanti for rettigheter» og «Ingen garanti for rettigheter som resultat av sammenbrudd av lov og orden». Så lenge kleskjedene kjøper varer fra slike land bør ivaretagelsen av ILOs 10 kjernekonvensjoner – som avspeiler risikoområdene knyttet til blant annet organisasjonsfrihet og rett til kollektive forhandlinger, sikkerhet på arbeidsplassen og forbud mot barnearbeid, tvangsarbeid og diskriminering – være en sentral del av deres aktsomhetsvurderinger. I tillegg bør sikring av levelønn stå høyt på agendaen. Alt dette er helt i tråd med føringene i åpenhetsloven.
- Selskapene bør kommunisere eksplisitt til sine leverandører at de har nulltoleranse for handlinger som kan hindre etableringen av uavhengige fagforeninger, som gjør at arbeidere ikke har reelle muligheter for å bli medlemmer i en fagforening etter eget valg eller som generelt undergraver fagforeningenes virke og aktiviteter. Hvis det fra myndighetenes side varsles innskrenkninger i retten til å organisere seg eller i fagforeningenes fortløpende arbeid, er det kleskjedenes plikt på å reagere kraftfullt og gjøre det klart at videre handel med landet avhenger av at grunnleggende menneskerettigheter respekteres. Det samme gjelder hvis det avdekkes brudd på organisasjonsretten ved enkelte fabrikker og selskapene forventes å samarbeide konstruktivt med arbeidernes representanter for å sikre denne kjerne rettigheten.
- Kleskjedene bør utvikle og offentlig kommunisere policydokumenter for sine sentrale satsingsområder – og særlig viktig er dette i forhold til ILOs kjernekonvensjoner. Det kan dreie seg om barne- og tvangsarbeid, retten til å organisere seg og drive kollektive forhandlinger, levelønn, helse, miljø og sikkerhet, men også andre områder slik som migrantarbeid, prosedyrer for behandling av klager og gjenoppretting og lignende.
- Selskapene bør også formulere, kommunisere og implementere en separat menneskerettighetspolicy skreddersydd for produksjon i høyrisikoland. De kleskjeder som kjøper varer fra Myanmar bør revurdere policy og praksis, basert på ILOs vedtak knyttet til artikkel 33 i ILO-konvensjonen og som gir mulighet til å fatte og sette ut i livet en rekke tiltak mot landet, inkludert økonomiske sanksjoner.
- Arbeiderne bør ha tilgang til flere klagemekanismer (eng. complaint mechanism) – særlig viktig er det i de tilfeller det ikke finnes uavhengige fagforeninger på fabrikkene. Klagemekanismene må være tilgjengelige, sikre konfidensialitet, være trygge for klager å bruke, effektive og følge en transparent prosedyre. Arbeiderne må informeres om hvilke muligheter de har for å fremføre klager og hvordan disse vil bli håndtert.
- Kritikkverdige arbeidsforhold og andre brudd på menneskerettigheter må gjenopprettes så snart de blir oppdaget, uansett om det har skjedd ved egne kontroller og/eller blitt innrapportert via fagforening eller andre organisasjoner, via klagemekanisme eller andre kanaler. Der det er mulig må gjenoppretting alltid skje i samarbeid og dialog med representanter som arbeiderne har tillit til.
- Alle kleskjeder bør offentliggjøre sin leverandørliste (alle ledd) og sikre sporbarhet, da dette er en av flere viktige forutsetninger for å kunne ivareta menneskerettigheter i leverandørkjeden, og dessuten vil styrke selskapenes troverdighet på området.
- Uansett om selskapene omfattes av åpenhetsloven eller ikke, bør de gjøre seg godt kjent med loven og forankre arbeidet knyttet til denne internt. De virksomhetene som trenger hjelp vil kunne få det fra Forbrukertilsynet, som har en veilednings- og tilsynsfunksjon.

6 – Referanseliste

International Trade Union Confederation (ITUC)

Global Rights Index 2025

[en_global_right_index_2025_final_web.pdf](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2025_ituc_global_rights_index_en.pdf)

Global Rights Index 2023

[https://www.ituc-](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2023_ituc_global_rights_index_en.pdf)

[csi.org/IMG/pdf/2023_ituc_global_rights_index_en](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2023_ituc_global_rights_index_en.pdf)

-

[v2.pdf?29885/49c14b560397a2f4845d0fd64f5e00](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2023_ituc_global_rights_index_en.pdf)

[7921327c68dd83ffcfe95c5fb3f33b30e1](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2023_ituc_global_rights_index_en.pdf)

Global Rights Index 2021

[https://files.mutualcdn.com/ituc/files/ITUC_Global](https://files.mutualcdn.com/ituc/files/ITUC_Global_RightsIndex_2021_EN-final.pdf)

[RightsIndex_2021_EN-final.pdf](https://files.mutualcdn.com/ituc/files/ITUC_Global_RightsIndex_2021_EN-final.pdf)

Global Rights Index 2019

[https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-global-rights-index-2019-report-en-2.pdf)

[global-rights-index-2019-report-en-2.pdf](https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-global-rights-index-2019-report-en-2.pdf)

[https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-](https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable)

[decision-to-hold-junta-accountable](https://www.ituc-csi.org/Myanmar-Historic-decision-to-hold-junta-accountable)

[https://www.ituc-csi.org/for-democracy-in-](https://www.ituc-csi.org/for-democracy-in-myanmar)

[myanmar](https://www.ituc-csi.org/for-democracy-in-myanmar)

Leverandørister for kleskjedene

Lastet ned fra kleskjedenes hjemmesider, april 2025.

Business and Human Rights Resource Centre

[200805_Union_busting_unfair_dismissals_garment_workers_during_COVID19.pdf](https://www.business-humanrights.org/en/from-us/briefings/myanmar-garment-workers-2024/)

[https://www.business-](https://www.business-humanrights.org/en/from-us/briefings/myanmar-garment-workers-2024/)

[humanrights.org/en/from-](https://www.business-humanrights.org/en/from-us/briefings/myanmar-garment-workers-2024/)

[us/briefings/myanmar-garment-workers-2024/](https://www.business-humanrights.org/en/from-us/briefings/myanmar-garment-workers-2024/)

Clean Clothes Campaign (CCC)

<https://cleanclothes.org/>

Clean Clothes Campaign

Fashion Checker.

https://fashionchecker.org/living_wage.html

Lovdata

Lov om virksomheters åpenhet og arbeid med grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold (åpenhetsloven) (2022)

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2021-06-18-99>

Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utrekningene i figurene og tabellene er basert på tall fra SSB:

Utenrikshandel for varegruppe 84, import av klær, vekt og verdi for året 2024. Tallene ble hentet ut mars 2025.

<https://www.ssb.no/statbank/table/08809/>

Wilmer Oden og Styrk Mysen

Ansatte i Statistisk Sentralbyrå, bekreftet i mailer, mars 2025, at klær og andre varer til en verdi av under 3000 kroner ikke er inkludert i Statistisk Sentralbyrås importstatistikk.

Statistisk Sentralbyrå (SSB), priskalkulator, KPI

<https://www.ssb.no/kalkulatorer/priskalkulator>

Tolletaten

<https://www.toll.no/no/netthandel/VOEC>

Forbrukertilsynet

<https://www.forbrukertilsynet.no/apenhetsloven/hvem-er-omfattet-av-apenhetsloven>

<https://www.forbrukertilsynet.no/apenhetsloven/aktsomhetsvurderinger>

<https://www.forbrukertilsynet.no/vi-jobbermed/apenhetsloven/aktsomhetsvurderinger/trinn-2-kartlegg-negative-konsekvenser>

<https://www.forbrukertilsynet.no/krig-konflikt-og-apenhetsloven>

IndustriALL

Guide for hvordan kleskjeder bør trekke seg ut av Myanmar

<https://www.industriall-union.org/framework-for-a-responsible-business-disengagement-from-myanmar>

<https://www.industriall-union.org/myanmars-forced-labour-situation-is-worsening>

International Labour Organization, 2023:

<https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/discrimination/garment-gender>

International Labour Organization, 2021:

https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@asia/@ro-bangkok/documents/publication/wcms_789822.pdf

Clean Clothes Campaign, 2019:

Fig leaf for fashion: How social auditing protects brands and fail workers.

<https://cleanclothes.org/file-repository/figleaf-for-fashion.pdf/view>

OECD

OECDs retningslinjer for ansvarlig avvikling av forretningsforhold:

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-guidelines-for-multinational-enterprises-on-responsible-business-conduct_81f92357-en.html

OECDs veileder for tekstil og sko

<https://mneguidelines.oecd.org/OECD-Due-Diligence-Guidance-Garment-Footwear.pdf>

FNs utviklingsprogram og FNs arbeidsgruppe for næringsliv og menneskerettigheter har utarbeidet en veileder for skjerpede aktsomhetsvurderinger, se

<https://www.undp.org/publications/heightened-human-rights-due-diligence-business-conflict-affected-contexts-guide>

UN Global Compact

<https://kss.unglobalcompact.org/what-is-gc/our-work/livingwages>

Virkes årsrapport mars, 2025

<https://acrobat.adobe.com/id/urn:aaid:sc:EU:8611174e-2487-4761-b846-663274e55fa2>

Arthur Svenssons Internasjonale Pris for Faglige Rettigheter.

<https://www.svenssonstiftelsen.com/>

Open Supply Hub, globale forsyningskjededata

<https://opensupplyhub.org/>

United Nations

Union busting and unfair dismissals: "Garment workers during COVID-19" [Rapport om menneskerettighetssituasjonen i Myanmar | OHCHR](#)

United Nations High Commissioner for Human Rights

<https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/situation-human-rights-rohingya-muslim-minority-and-other-minorities>

<https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2024/09/report-human-rights-situation-myanmar>

